

Karpiński, Andrzej

"Die Stadtbevölkerung von Chemnitz zwischen 1450 und 1600", Helmut Bräuer, Karl-Marx-Stadt 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/4, 863-864

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

gminy decydujące znaczenie miały dochody nadzwyczajne, uzyskiwane z produkcji roślinnej (przede wszystkim zboża, sprzedawanego na rynek zewnętrzny) oraz hodowli (sprzedaż zwierząt hodowlanych, wełny itp.). Autor dowodzi opłacalności tak prowadzonej działalności gospodarczej.

Prowadzenie przez miasto rozległej gospodarki rolno-hodowlanej było możliwe dopiero od drugiej ćwierci XV w. W okresie rewolucji husyckiej Louny weszły bowiem w posiadanie rozległych dóbr ziemskich należących poprzednio do okolicznych klasztorów. Na posiadaniu ziemi miasto budowało swe znaczenie i z tego m. in. powodu skłaniało się do taboryckiego odłamu husytów. Na krótko przed klęską husytów, w 1437 r. Louny usiłowały uzyskać u Zygmunta Luksemburczyka zatwierdzenie posiadania zawłaszczonych wsi. Z tej przyczyny miasto przeszło z kolei na stronę króla. Rewizja tytułów własności na początku lat pięćdziesiątych XV w. pozbawiła miasto większości posiadanych wsi. Miasto popierało Jerzego z Podiebrada mając nadzieję na ich odzyskanie. Po koronacji Jerzego odzyskało jednak tylko część wsi.

Książka Vaniša jest cennym przyczynkiem do poznania polityki gospodarczej miast czeskich w okresie rewolucji husyckiej — epoce wielkiej sekularyzacji. Niestety autor nie pokusił się o wyciągnięcie ogólniejszych wniosków w tym zakresie.

Praca zaopatrzona została w kilkadziesiąt zestawień tabelarycznych. Autor zebrał też wiele materiału z zakresu ówczesnych stosunków monetarnych i metrologii.

M. D.

Helmut Bräuer, *Die Stadtbevölkerung von Chemnitz zwischen 1450 und 1600*, Karl-Marx-Stadt 1978, s. 99.

Autor podjął interesującą próbę odtworzenia stanu zaludnienia ważnego ośrodka produkcji tekstylnej i metalurgicznej jakim było w szesnastowiecznej Saksonii Chemnitz (obecnie

Karl-Marx-Stadt). Nie ograniczył się tym do oszacowania liczby ludności, lecz podjął również rozważania na temat jej społecznego rozwarstwienia. Korzystał przy tym ze zróżnicowanych, niekiedy dotyczących tych samych lat — a więc wzajemnie się weryfikujących źródeł, pochodzących z archiwów w Karl-Marx-Stadt a także w Dreźnie, Zwickau i Görlitz. Zasadniczą podstawę ustaleń zawartych w pracy stanowią rejestry podatkowe: dla drugiej połowy XV w. księgi szosu, zaś dla XVI w. również rejestry podatków krajowych i tzw. *Turkensteuer* (te ostatnie obciążały kraje Rzeszy w następstwie wojen z Turcją).

Materiał piętnastowieczny pozwolił na wnioskowanie o zabudowie miasta. Np. w 1466 r. Chemnitz miało 449 zamieszkałych i opodatkowanych domów (103 na przedmieściach). W końcu XV w. liczba budynków wzrosła do blisko 600 (ok. 40% na przedmieściach). Rejestry podatkowe z XVI w. zawierają informacje nie tylko o właścicielach domów, lecz również o pozostałych ich mieszkańcach, także o czeladzi, komornikach a więc najszerszych warstwach ludności. Przyjmując jako typową pięcioosobową rodzinę mieszczańską, autor oszacował zaludnienie miasta w kilku przekrojach chronologicznych, między innymi w roku 1501 na około 3000, zaś w 1586 około 5000 mieszkańców.

Dalsze części pracy autor poświęcił analizie struktury społecznej miasta, widzianej przez pryzmat dochodów i obciążeń podatkowych poszczególnych grup ludności. Dokładnie przedstawił problematykę plebsu miejskiego, wyróżniając w nim 14 grup, począwszy od ubogich mistrzów cechowych i niższych urzędników miejskich a na żebrakach skończywszy. Pozostałych mieszkańców miasta podzielił również według kryteriów majątkowych, wyróżniając wśród nich trzy warstwy: drobne i średnie mieszczaństwo oraz *Oberschicht* (warstwa wyższa). Podział ten, dość sztuczny, nie pokrywa się w pełni z tradycyjnym — dzielącym społeczność miejską na plebs, pospólstwo i patrycjat. Operując przedstawionymi powyżej kategoriami autor próbuje odtworzyć strukturę zaludnienia całego miasta wraz z przedmieściami, a także niektórych ulic.

Wydaje się, że omawiana praca, mimo dyskusyjności zastosowanej metody analizy struktury społecznej miasta, przynosi interesujący materiał porównawczy dla badaczy dziejów miast w Polsce na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Poruszana w niej problematyka wykracza wyraźnie poza ramy historii regionalnej.

A. K.

Zygmunt Wojciechowski, *Zygmunt Stary (1506—1548)*, opracował i wstępem poprzedził Andrzej F. Grabski, „Klasyki historiografii”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979, s. 434.

Historykiem, z którego dziełem pragną zapoznać czytelników redaktorzy serii „Klasyków historiografii” w ostatnim jej tomie, jest Zygmunt Wojciechowski (1900—1955). Badacz piastowskich dziejów Polski i jej ustroju, przedwojenny profesor Uniwersytetu Poznańskiego, czynny działacz polityczny (przed wojną związany z narodową demokracją), założyciel Instytutu Zachodniego, był człowiekiem w którego życiu działalność naukowa i polityczna spletały się w jedną całość. Zwolennik pragmatycznego podejścia do historiografii, syntez mających dostarczać społeczeństwu „genealogii teraźniejszości”, był Wojciechowski tak w zainteresowaniach jak i w metodach historykiem starej daty. Dziedziną którą uprawiał z największym upodobaniem była historia polityczna.

Książka „Zygmunt Stary (1506—1548)” powstała w okresie okupacji jako jeden z tomów zaprojektowanej przez Wojciechowskiego serii „Biblioteka wiedzy o Polsce”. Wydana została po raz pierwszy w 1946 r. jako pierwszy jej tom. Książka ta jest popularnym, choć poważnie opracowanym wykładem dziejów Polski w okresie panowania Zygmunta I. Swoim zasięgiem chronologicznym wykracza nieco poza zainteresowania Wojciechowskiego — bardziej mediewisty niż badacza dziejów nowożytnych. Niemniej w preferencjach tematycznych i wartościach ideowych jakie z sobą niesie pozostaje dobrym przykładem jego twórczości naukowej. Autor skupia swoją uwagę na zagadnieniach polityki zagranicznej i wewnętrznej Polski tego okresu, prezentując je przez pryzmat działań jej gestorów-monarchów, mężów stanu i dyplomatów. Problemy społeczne epoki, np. ważny konflikt dążącej do współdziałania w rządach szlachty z królem, czy postępy reformacji mniej go interesują i uwzględnia je, o ile warunkowały opisywane wydarzenia. Podobnie ustosunkowuje się do problemów kulturalnych i gospodarczych, nieco więcej miejsca poświęcając historii ustroju. W sposobie prezentacji materiału wyraźnie uwidacznia się antyniemiecka postawa autora, presja chwili („Polska w szerokim pasie między Niemcami a Rosją”) i przywiązywanie wagi do narodowości jako czynnika sprawczego; np. narodowościowy charakter niechęci szlachty do miast. Silnie akcentuje problemy bałtyckie wskazując na przesunięcie się środka ciężkości państwa polskiego w tym okresie z południa na północ. Pogląd ten, jako nie mający dostatecznego oparcia w faktach, spotkał się z krytyką recenzenta I wydania A. Wyczańskiego (PH t. XXXVII, 1948). Mediewistyczna perspektywa autora uwidacznia się w tezie o dekompozycji społeczeństwa i form władzy, oraz w ocenie Zygmunta Starego jako „epigona średniowiecza”.

Książka posiada żywy, zabarwiony subiektywnymi ocenami historyka, tok narracji i jest bogato ilustrowana cytatami źródłowymi. Pomimo pewnych niedostatków (baza źródłowa ograniczona do źródeł wydanych, brak zwartości wykładu wewnątrz rozdziałów), praca ta i dzisiaj spełnia swoje popularyzatorskie zadanie i jest klasyczną pozycją w dziedzinie historii politycznej, mimo iż nowe badania w wielu punktach podważyły interpretacje autora.

Obecne wydanie posiada obszerny wstęp omawiający życie, poglądy i działalność naukową Zygmunta Wojciechowskiego, oraz notę wydawniczą orientującą czytelnika w stanie badań nad okresem i tematyką podjętą przez autora.

M. W.